

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЩО ВІДОБРАЖУЮТЬ НЕГАТИВНІ ЕМОЦІЇ, НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Стаття присвячена особливостям перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції, на українську мову. Аналізуються способи реалізації негативних емоцій в мовленні. За результатами дослідження робиться висновок, що провідним способом перекладу вищезазначених фразеологічних одиниць є вживання фразеологічного аналогу.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, негативні емоції, образність, фразеологічний еквівалент, фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад.

Статья посвящена особенностям перевода английских фразеологических единиц, отражающих негативные эмоции, на украинский. Анализируются способы реализации негативных эмоций в речи. По результатам исследования делается вывод о том, что ведущим способом перевода вышеупомянутых фразеологизмов является употребление фразеологического аналога.

Ключевые слова: фразеологические единицы, негативные эмоции, образность, фразеологический эквивалент, фразеологический аналог, калькирование, описательный перевод.

The article focuses on peculiarities of translation of English phraseological units showing negative emotions into the Ukrainian language. The ways the negative emotions are signified are taken into account. According to the results obtained it was established that the most widespread way of translation is the one by means of a phraseological analogue.

Key words: phraseological units, negative emotions, imagery, phraseological equivalent, phraseological analogue, calquing, descriptive translation.

У лексичному складі кожної мови фразеологізми займають значне місце, оскільки вони є набагато виразнішими, ніж окремі слова, мають яскраве емоційно-експресивне забарвлення, образно і точно передають думку. Крім того, фразеологія завдяки своїй експресив-

ності є ефективним засобом вираження емоційного ставлення людини до змісту висловлювання, а також й засобом вираження людських емоцій. Таким чином, переклад фразеологічних засобів певної мови дозволяє ознайомитись з історією народу — носія цієї мови, зрозуміти специфіку його світогляду. Проте цей процес являє собою певні труднощі для перекладача, оскільки поряд зі збереженням змісту фразеологізму необхідно якнайточніше передати його емоційно-експресивне забарвлення та образність.

Останнім часом у мовознавстві все більше уваги приділяється вивченню закономірностей зв'язку мови та психіки людини, тому, з лінгвістичної точки зору, певний інтерес являє собою проблема перекладу фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції. Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених проблемам перекладу фразеологізмів (серед яких можна зазначити роботи А. В. Куніна, В. Н. Комісарова, Я. І. Рецкера, В. Н. Крупнова, В. П. Жукова, В. В. Віноградова, А. Д. Швейцера, А. І. Смірницького та інших), проблема перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції, є недостатньо вивченою, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції, на українську мову.

Матеріалом дослідження слугували словникові статті таких лексикографічних джерел: “Англо-український фразеологічний словник” Баранцева К. Т., “Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів” Т. Берези, “Англо-русский фразеологический словарь” А. В. Куніна, “Російсько-український словник сталих виразів” І. О. Вирган: загальний об'єм — 310 фразеологічних одиниць (англомовні одиниці та їхні українські відповідники).

За визначенням Н. М. Шанського, фразеологічний зворот є відтворюваною в готовому вигляді мовною одиницею, постійною за своїм значенням, складом і структурою [5, с. 6]. Поєднання в змісті фразеологічних одиниць номінативних і емоційно-оцінних елементів дозволяє носіям мови використовувати фразеологізми для передачі не тільки логічного змісту думки, а й образного уявлення про щонебудь, а через останню — і для вираження емоційного ставлення до предмета думки, а також негативних емоцій [1; 3].

Фразеологічні засоби вираження емоцій можна поділити на 2 групи: експліцитний та імпліцитний. Фразеологічні одиниці, що вира-

жають негативні емоції експліцитним способом, можуть включати до свого складу негативні граматичні або лексичні компоненти (заперечення або негативні лексичні одиниці). Фразеологізми ж, які виражають негативні емоції імпліцитним способом, не мають якихось наявних структурних елементів з негативним значенням, проте воно є вираженням загальною семантикою фразеологічної одиниці [1; 6].

Існує декілька шляхів досягнення максимальної еквівалентності при перекладі фразеологізмів з англійської на українську мову:

— **підбір еквіваленту**, тобто наявного в українській мові адекватного фразеологічного звороту, що збігається з англійським за змістом і за образністю;

— **пошук аналогу**, тобто такого українського стійкого сполучення, який за значенням є еквівалентним українському, але за образною основою відрізняється від нього повністю або частково.

При відсутності в іноземній мові еквіваленту англійського стійкого сполучення доводиться звертатися до прийомів вільного перекладу, а саме:

— **калькування** — переклад лексичної одиниці оригінального фразеологізму шляхом заміщення її складових компонентів відповідними лексичними одиницями в мові перекладу;

— **експлікація або описовий переклад** — лексико-граматичне перетворення лексичної одиниці вихідної мови шляхом її заміни на словосполучення, що повністю роз'яснює значення вихідної одиниці за допомогою мови перекладу;

— **антонімічний переклад** — перекладацька трансформація лексико-граматичної спрямованості, при якій відбувається заміщення лексичної одиниці вихідної мови на лексичну одиницю мови перекладу з абсолютно протилежним значенням;

— **комбінований переклад** застосовується у тих випадках, коли іншомовний аналог не повністю передає значення фразеологічного звороту або ж має інший специфічний колорит місця і часу, дається калькований переклад, а потім — описовий переклад і аналог для порівняння [3; 4; 7].

На першому етапі даного дослідження було визначено провідний спосіб вираження негативних емоцій фразеологічними одиницями. Було виявлено, що найбільш численну групу (81 %) англійських фразеологізмів, що відображують негативні емоції, складають ті, які роблять це імпліцитним способом, наприклад: “to get used to anything like an eel to skinning — звикнути як риба до сковороди”. Експліцит-

ним способом відображують негативні емоції 19 % фразеологічних одиниць, наприклад: “*nothing* to make a song about” — “нічим похвалитися”.

Наступним етапом було проаналізовано способи перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції експліцитним способом. Серед усіх фразеологізмів із вищезазначеними конструкціями було виявлено лише один випадок (3,3 %) перекладу за допомогою повного фразеологічного еквіваленту:

“Neither fish nor flesh” — “ні риба, ні м'ясо”

Як можна бачити, цей український фразеологізм повністю збігається з англійським як за значенням, лексичною та граматичною складовою, так і за образністю.

Що стосується перекладу фразеологічних одиниць за допомогою часткового лексичного еквіваленту, цей прийом був реалізований у 13,4 % випадків, наприклад:

“Neither here nor there” — “ні в тин, ні в ворота”

В цьому прикладі можна прослідкувати розбіжність у лексичному складі (словам “here” та “there” відповідає у перекладі “тин” та “ворота”), тоді як негативна граматична структура фразеологічної одиниці та її образ зберігається.

Застосування при перекладі часткового граматичного еквіваленту було виявлено лише в 3,3 % випадків, а саме:

“No man can call again yesterday”.

“Вчорашній день не вернеш”.

Обидва прислів'я збігаються за значенням, лексичною складовою та образністю. Розбіжність полягає у граматичній структурі речень. Український варіант англійського прислів'я являє собою односкладне речення, у ньому відсутній підмет. Англійське ж прислів'я є двоскладним реченням, що пояснюється особливостями побудови англійських речень, яка вимагає наявності обох головних членів речення. По-друге, в англійському прислів'ї заперечується підмет (“no man” — ніяка людина), тоді як в українському варіанті заперечується присудок (“не вернеш”). По-третє, на відміну від англійського прислів'я, яке характеризується властивим для англійської мови прямим порядком слів, в українському варіанті на перше місце виступає другорядний член речення — додаток.

Набагато поширенішими є випадки вживання фразеологічного аналогу (60 %) при перекладі англійських фразеологічних одиниць. Тут можна навести такі приклади:

“Not to belong for this world” — “недовго ряст топтати”

Ці фразеологічні одиниці несуть значення безнадійності; кінця, що наближується. Причому зміст виражається у фразеологічних одиницях за допомогою різних образів. Слід зазначити, що в українському варіанті зберігається експліцитний спосіб вираження негативних емоцій.

За допомогою прийому описового перекладу було перекладено 20 % англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції, наприклад:

“Not a cat’s chance” — “ніяких шансів”

Виходячи з цього прикладу, в українській мові відсутній еквівалент, що дозволив би зберегти значення та образність англійського фразеологізму.

Слід зауважити, що в даній групі не було виявлено жодного випадку вживання прийому калькування.

Наступним етапом було розглянуто особливості перекладу тих фразеологізмів, що виражають негативні емоції імпліцитним способом, а саме ті з них, що мають знижену стилістичну тональність. Вони складають найбільш численну групу в даному дослідженні (60 %).

Було виявлено, що переклад за допомогою вживання повного фразеологічного еквіваленту зустрічався у 4 % випадків, наприклад:

“To catch by the throat” — “схопити за горло”

В даному прикладі збігаються значення, лексичний та граматичний склад, а також образність фразеологічних одиниць. Однаковими в англійському та українському варіантах є й способи вираження негативних емоцій.

Говорячи про вживання часткового лексичного еквіваленту (20 %), можна навести такі приклади:

“To buy a pig in a poke” — “купити kota в мішку”

Даний випадок характеризується відсутністю будь-яких відмінностей, окрім у лексичному складі фразеологічних одиниць. Лексичній одиниці “pig” в англійському варіанті фразеологізму відповідає “кіт” в українському.

Найбільш уживаним (56 %) прийомом перекладу в даній групі є вживання фразеологічного аналогу, наприклад:

“To chew the fat” — “чесати язика”

Як можна бачити, в українському еквіваленті зберігається знижена стилістична тональність та значення англійської фразеологічної одиниці. Але це значення передається за допомогою зовсім іншого образу.

Описовий переклад (16 %) англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції за допомогою зниженої стилістичної тональності, можна проілюструвати таким прикладом:

“An abbreviated piece of nothing” — “нікчема”

В даному випадку англійський фразеологізм також характеризується яскравим емоційно-експресивним забарвленням, але в українській мові подібний за значенням та образний фразеологізм відсутній, що змушує перекладача вдаватися до прийому описового перекладу. В даному випадку застосування прийому описового перекладу передбачає знижену стилістичну тональність української описової лексичної одиниці.

Слід також описати особливості вживання при перекладі фразеологічних одиниць прийому калькування. Цей прийом був реалізований у 4 % випадків, наприклад:

“Feeble semblance of something” — “жалюгідна подоба чогось”

В даному випадку український переклад повністю копіює англійську фразеологічну одиницю, будь-які граматичні невідповідності, зумовлені різницями у граматичній будові обох мов, відсутні.

Підсумовуючи аналіз особливостей перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції імпліцитним способом за допомогою зниженої стилістичної тональності, можна сказати: провідним способом перекладу вищезазначених фразеологічних одиниць є, як і в попередній групі, вживання фразеологічного аналогу.

Наостанок було проаналізовано особливості перекладу англійських фразеологізмів, що виражають негативні емоції за допомогою загальної негативної семантики.

Розпочати аналіз особливостей перекладу вищезазначених фразеологічних одиниць слід розглядом випадків вживання повного фразеологічного еквіваленту (10 %). Можна навести такі приклади:

“Play with fire” — “грати з вогнем”

Ці фразеологічні одиниці є повністю еквівалентні одна одній за значенням, лексичним складом, граматичною структурою та образністю. Обидва фразеологізми мають загальну негативну семантику для позначення негативних емоцій.

Що стосується перекладу фразеологічних одиниць за допомогою часткового лексичного еквіваленту, частотність вживання такого прийому складає 20 %, наприклад:

“As the tree, so the fruit” — “яка яблунька, такі й яблука”

Розбіжність у лексичному складі українського фразеологізму ніяк не впливає на його образність, оскільки поняття “яблунька” є вужчим за значенням за “tree”, а “яблука” — вужчим за “fruit” (можна говорити про прийом конкретизації). Граматичні ж структури англійського та українського фразеологізмів повністю збігаються. Загальна негативна семантика фразеологізму також зберігається.

З усіх фразеологічних одиниць даної групи 4 % було перекладено за допомогою часткового граматичного еквіваленту, наприклад:

“Let me see, as the blind man said”.

“Сліпий сказав — побачимо”.

Вищенаведені прислів'я відображують одне й теж значення — невпевненості щодо майбутнього. Лексичний склад та образність обох варіантів також збігаються. Граматична ж структура англійського та українського прислів'їв має певні відмінності: непряма мова “сліпого” наведена на початку речення в англійському прислів'ї, тоді як в українському — наприкінці. Ці зміни не впливають на значення та образність українського фразеологізму, а це означає, що його загальна негативна семантика для позначення негативних емоцій зберігається.

Стосовно вживання при перекладі фразеологічного аналогу, цей спосіб перекладу було застосовано у 56 % випадків, наприклад:

“Bug in the butter” — “ложка дьогтю в бочці меду”

Обидва передають значення якогось суттєвого недоліку серед багатьох переваг. Обидві фразеологічні одиниці є метафоричними, їм властиве емоційно-експресивне забарвлення. Лише образи фразеологічних одиниць є різними, що дозволяє вважати їх аналогами. При цьому український фразеологізм, незважаючи на інший образ, передає негативні емоції за допомогою загальної негативної семантики, як і англійський варіант.

Під час дослідження способів перекладу фразеологізмів в даній групі було виявлено 10 % випадків перекладу англійських фразеологічних одиниць описово, наприклад:

“Hand-to-mouth existence” — “злиденне життя”

Вживання прийому описового перекладу зумовлене відсутністю фразеологічного еквіваленту або аналогу в українській мові. При цьому український варіант може виражати негативні емоції, як і англійський, за допомогою загальної негативної семантики.

Отже, провідним способом перекладу на українську мову англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції

імпліцитним способом за допомогою загальної негативної семантики, є також пошук фразеологічного аналогу.

Результати проведеного дослідження особливостей перекладу англійських фразеологічних одиниць можна представити таким чином:

Таблиця 1

Частотність вживання способів перекладу на українську мову різних типів фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції (%)

Спосіб перекладу фразеологічної одиниці	Експліцитний спосіб вираження негат. емоцій	Імпліцитний спосіб вираження негат. емоцій	
	ФО з негат. синтаксично-морфологічними стр-рами	ФО зі зниженою стил. тональністю	ФО з загальною негативною семантикою
Повний еквівалент	3,3	4	10
Частковий лексичний еквівалент	13,4	20	20
Частковий грамат. еквівалент	3,3	—	4
Фразеологічний аналог	60	56	56
Описовий переклад	20	16	10
Калькування	—	4	—

Проведене дослідження особливостей перекладу англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції, на українську мову дозволяє дійти наступних висновків.

Превалюючим типом є такі фразеологічні одиниці, що мають знижену стилістичну тональність для позначення негативних емоцій.

Серед фразеологізмів, що виражають негативні емоції за допомогою негативних синтаксично-морфологічних структур, найбільш поширеним способом перекладу є вживання фразеологічного аналогу, тоді як найрідше зустрічалися випадки вживання при перекладу повного та часткового граматичного фразеологічного еквіваленту.

Стосовно фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції за допомогою зниженої стилістичної тональності, найчастіше вони були перекладені, як і в попередній групі, за допомогою фразеологічного аналогу. Повний фразеологічний еквівалент та прийом калькування є найменш поширеними способами перекладу в даній групі.

Для тих фразеологізмів, що відображують негативні емоції за допомогою загальної негативної семантики, характерним є переклад за

допомогою фразеологічного аналогу. При цьому найменш поширеним засобом перекладу є вживання часткового граматичного еквіваленту.

З усього вищезазначеного випливає, що фразеологічний аналог є провідним способом перекладу на українську мову англійських фразеологічних одиниць, що відображують негативні емоції. Найменш уживаними при перекладі досліджуваних фразеологічних одиниць є вживання часткового граматичного еквіваленту та прийому калькування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багаутдинова Г. А. Механизм создания экспрессивности фразеологических единиц, отражающих психическую деятельность человека / Г. А. Багаутдинова // Экспрессивность текста и перевод : сб. науч. тр. — Казань, 1991. — С. 12–18.
2. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / К. Т. Баранцев. — Київ : Знання, 2005. — 1056 с.
3. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1983. — 376 с.
4. Шадрин Н. Л. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика / Н. Л. Шадрин ; под ред. Ю. М. Скребнева. — Изд-во Саратовского ун-та, 1991. — 224 с.
5. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. — М. : Высшая школа, 1969. — 231 с.
6. Cowie A. P. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications / A. P. Cowie — Oxford : Oxford University Press, 1998. — 300 p.
7. Komissarov V. N. A Manual of Translation from English into Russian / V. N. Komissarov, A. L. Korolova. — М. : Высшая школа, 1990. — 126 с.

Стаття надійшла до редакції 5.03.13